

ELGOIBARKO AUZO IZENAK (TOPONOMASTIKARAKO OHARRAK).—Elgoibarko auzoak, orain santu izenez ezagutzen direnak, garai batean heuren toki-izen propioak zituzten; aintzina hasi ziren santu eta tokiarena elkarturik erabiltzen eta denborarekin santuarenera soil-soilik erabiltzera pasatu ziren. Baina, santu izenetan bertan ere aldakuntzak ezagutu dituzte. Ohar hauen bidez oroitarazi nahi ditugu.

Duela bizpahiru urte Saturnino Ruiz de Loizagak «heremitorii Sancti Petri de Idotorbe», 1442ko agirietan aurkitu zuen Vaticano-ko artxiboetan. Agiriak ematen zituen argibideen arabera, «Villa Mayor de Marquina, Eybar, Hermua...», aipatzean, ez zegoen zalantzarik zein ingurutan zen, eta Ruiz de Loizaga jaunaren galdeak erantzun erraza izan zuen historiaz zerbait arduratzen garenontzat: Elgoibarko San Pedro zen.

Historiagileek ondo dakite lekuizenen garrantziaz; istoriozaleena ordea fantasiatzko asmakizunez. Saturnino Ruiz de Loizagak ez zuen alperrik idatzi «Los nombres de nuestros pueblos» (Bol. R.S.V. de los Amigos del País, XXXIX, 1983), gai berari jarraituz *Egan*-en (1985, 1-2 zenb., 120 orr.) aipatzen genuena. Hortaz, Jainkoak mirakuluz ordenatzen ez badu, beste norbaitek jarri beharko du.

Elgoibarko auzoeri buruz bada liburu tipi baliagarri bat, egile izenik gabe honako tituluarekin: *Villamayor de Marquina. Elgoibar. 1346-1946*, urte horretan hiriaren sorrera ospatuz Elgoibarren bertan argitaratua. Azken partea euskaraz dakar, Gregorio Mujikaren lana, 1907ko Lora-Jokoetan saritu zena: «Elgoibar-ko albiste kondairatsuak» izenez. Baina parte batak ez du zer ikusirik bestearekin. Liburu honen erdarazko partean, 13. orrialdean hain zuzen, herriko ermitak auzo izen jatorrez ematen ditu, Urruzuno deritzan auzoa ez-ezik. Urruzuno eta beste bi auzo nagusiak, Alzola eta Mendaro.

Hara hemen zerrenda jatorra:

Idotorbe (San Pedro)

Ermuaran (San Lorenzo)

Nafarmendi (San Roque y antes San Vicente de Azcue)

Ayastia (San Miguel)

Arriaga (Santi Espiritu de la Piedad de Arriaga, después San Antolín)

San Pedoren agiriak hamazazpigarren mendearen hasieratik genituen, baina *Idotorbe* geroago agertzen zen. Orain badakigu 1442an erabiltzen zela.

Ermuaran ordea Isastik aipatu zuen 1625. urtean idatzi zuen *Compendio Historial de Guipúzcoa* (617. orr.) hartan, baina guk ezagutu duguna eta oraindik ahoz erabiltzen duguna, *Saillubente* edo *Saillumente* da (= San Lorenzo) Latinetik zuzenean euskaratutako santu izena. 1503an agertzen zaigu ermita hau lehen aldiz.

Gaur San Roke-tzat ezagutzen denak, 1597an hartu zuen izen hori; lehen San Vicente de Azcue zen. Bere lehen agiria 1451n aurkitzen dela. Toki ber-bera *Azkue* deituko zen, baina era zabalagoan inguru guzia hartuz *Nafarmendi* omen zen. Elgoibarko *Carta-puebla* delakoan *Lafarmendi* dakar (ikus P. Gorosabel-en *Diccionario Histórico-Geográfico de Guipúzcoa*-ren 681. orr.).

Aiaztia eta *Ayastia* Isastik dakartzki 1625ean (ikus, *Compendio...*, 100 eta 617. orr.), baina San Miguel ez dugu aurkitzen oso berandurarte, 1845a baino lehenagoko agiririk ez bai dugu atzeman.

Arriaga berriz erabiltzen da autopistaren sarrera egiteko San Antolin ermita bota zenetik. Baina, guk geuk, San Antolin erabiltzen genuen auzo izentzat. L. Murugarrenek «Relación de puntos religiosos de Guipúzcoa» lanean (Bol. R.S.V. Amigos del País, XXVIII, 1972, 70 orr.) 1505ean jartzen du

ermita hori Sancti Spiritus de la Piedad de Nra. Sra. de Arriaga izenez.

Ez dut esango Idotorbe, Ermuaran, Nafarmendi edo Lafarmendi eta Aiaztia huts hutsik errekueratu behar ditugunik, ez; ongi litzaiguke santu izenarekin batean erabiltzea. Hau da, idazkietan, ez bata eta ez bestea, hutsik ez erabiltzea.

Duela urte guti bereiztu zen Mendaro eta orain bere Udaletxea du. Arestian aipatu dugun *Carta-puebla* horretan aipatzen zen Mendaro, 1346. urtean, Amberes-en 1584an argitaratu zen mapa batean Deba ibaiaren bi alderdiak azaltzen dira Mendaro izenez. Hau da, Azpilkueta eta Garagartza bereiztu gabe. Eta, Mendaro barruan horiek auzorik nagusienak. *Azpilkueta* dakar Isastik, baina P. M. Urruzuno euskal idazleak jarri omen zion *Aizpilgoeta*, zuzenagotzat eta hobe beharrez (?). Auzo hau Mutrikurena izan zen, oraintsu Mendaro hiri bihurtu arte. *Garagartza* ordea, aintzina Deba-Itziar partekoa zen eta *Mendarozabal* Elgoibarkoa. 1882an, biztanlerik gehien biltzen zuen *Garagartza* Debak libre utzi zuen, udaletxe propioarekin herri bezala antolatzeko. Orduan pasatu zen Elgoibarrera, baina mende oso bat igaroko zen 1983an Udal propioa lortu arte.

Bere biztanle kopuruz Mendaroren hirugarren auzoa *Mendarozabal* zen, Elgoibar partekoa, baina azpaldiko urteetan bertako ermitaren izenez ezagutzen zen Trinidad. Elgoibar parteko auzoetan agertzen zaigun joera hori, badirudi noizbait herri-agintari edo eliz-agintariegandikoa zela, zeren beste auzoekin ez bai da holakorik gertatu. *Garagartza* eta *Mendarozabal*, Deba ibaiaren eskubitik, eta ibai horretara bere urak ematen dituen Kilimon errekek bereizturik.

Beste auzo bat, goraxeago eta Deba ibaiaren ezkerretik, *Plaza*. Non zatitzen ziren Mutriku eta Elgoibar Arnoatetik jeisten den erreka, bere parterik handiena Mutrikurena zela. Gaur egun, autopistagatik deseginik dago auzo hau, etxerik gehienak galdu zirenez. *Plaza* honek, behar bada, *-zabal* (*Mendarozabal*)-ekin badu ikustekorik, biak zaharrak eta biak esan

nahi berekoak izatez aparte, oroi hor izan zitekeala erromatarren *Tritium Tuboricum* inon izatekotan ere, ibaiko nasen gainetik eta Aizkoltxo muinoaren babesean. Baina, hau egiztatzeko azterketa zehatzagoa behar han, *in situ*. Zeren ibaiaren bi alderdian *zabal* eta *plaza* aurkitzeak aintzinako zer bait adierazten digu.

Baina, denen gainetik, lekuizena gordetzea agiri zaharra bezala da, eta gutien uste denean beharrezko agiria.

J. S. M.

EZ DA TXORIBURUKERIA.—Azken bolada honetan, Bizkaian eta Gipuzkoako mendebaldean hain oparotsu erabiltzen den *garaun* eta *garun* (cerebro) ordez, hedakunde gutiagoko, *burumuiñ*, Baztan eta Alduden esagutzen dena, gure literaturan zabaltzen ari da, *burmuin* bezala. Hobeago ez den *buruko-muin* eta horrelakoak ere irakurri izan ditugu. Izan ere, hautapen hauek dira gure burukominak.

Arazo horretan gauza bat dago garbi bizkaitarren alde: *muin* (tuétano) gauza bat dela eta *garaun* (cerebro) beste bat. Berezkuntza garbia da.

Donostiarrentzat, aldiz, *burmuin*, itsas-belea da, (cormoran). Baina donostiarrek ez dute ez itsas-txoririk eta ez bes-telakorik beren buruan. Kaxkarinak direla esan ohi dute, baina ez txoriburuak.

Eibartarron usterik ez dut agertu gura, zeren armaginen hirian *garun* (cerebro) bai da eta horren tokia edo tegia, buru-kasko barnea, *garuntegia* (cavidad cerebral). Burmuinetik zer irtengo den ezin jakin ordea.

KAIXO!—Edonorri, edonon eta edonoiz «Kaixo!»-rekin agurtzen hasi zaigu gure giputz jendea. Egunon, arratsaldeon, gabon, agur, ongi-etorri..., edo antzerakoien ordezkoa betetze ustean.

Guk ezagutu genuen «Kaixo!», ez zen hori. Gure ustez «*qué hay*»-tik edo zetorren hitz horrek erdarazko «*¡hola!*»-ren balio soila zuen, eta adiskide artean edo konfiantza handiko ezagunen artean baizik ez zen erabiltzen. Edukaziarik gabea eta errespetu faltakoa zen edonor, edonon, edonoiz «Kaixo!»-rekin agurtzea. Horrelakorik gertatzen zenean ordea, hitzetik hortzerako erantzuna prest edukitzen genuen:

—Kaixo!

—Ez dogu asko balixo.

Baina, orain, Euskal Telebistaraino ere iritsi zaigu agurtzeko era hori. Beraz, zer da devaluatu dena, euskara ala telebista? Ala, ez ote dugu balixo.

ASMOZ TA JAKITEZ.—K. Bengoetxea jauna, zuk egin diguzun galde bera lehenago ere egina ziguten, baina ez zure deituradunagandik. Egia da Eusko Ikaskuntzak bere iragarritzat hartua: «Asmoz ta Jakitez» zuon deiturako epigrafearen esalditik hartua dela. Otoi, Bizkaiko Aulestia jatorrizko Bengoetxea deituratik, zeren Bengoetxeak jatorri bat baino gehiago bai dute, baina iragarki hori daroana Aulestiko Bengoetxearena da.

Behin baino gehiagotan agertua izango da noski, baina guk inprimaturik ezagutzen dugunetatik zaharrena Juan Karlos Gerrak 1904. urteko irailaren 27an Donostiako Euskal Jaietan irakurri zuen hitzaldikoa da. Hitzaldi horrek argitalpen bat baino gehiago izan ditu. Nik orain eskura aukeran dau-

kadan *Estudios de Heráldica Vasca* deritzanean dator, bigarren argitalpena Donostiako J. Baroja e Hijos-en inprimategian 1910ean agertu zen, bi partetan dator liburu hori eta bigarrenaren «Epigrafia heráldica» deritzan sailean irakur daitake, 319. orrialdean. Armariaren iragarki osoa honako hau da:

Bekoak goikoak eskondu leidi

Ta txikiak aundia benzi leidi

Asmuz ta jakitez.

Badakit hasieran «Bekoa» behar duela, ez «Bekoak»; baina nik dagoen bezala transkribatzen dizut. Ez bai dut uste alderantziz daitakenik, bekoak goikoa ezkondu, baizik goikoak bekoa edo bekoa goikoak. Dena dela, hor duzu liburuan datorren bezala.

J. K. Gerra bera Eusko Ikaskuntzaren sortzaileetako zenez, behar bada bere asmoaz hartu zen iragarki hori elkar-tearentzat.

Atsegin zait oharrok eskaintzea. Honenbestez agurtzen zaitut.

J. S. M.

EUSKARAZ HAUTSI ZURE MARKA.—Gipuzkoako Diputazioa eginahalakoan sartu da deihadarka jendea bultzaraziz euskaraz markak hautsi ditzan, eta alde guztietan iragarkiak jarri ere bai deialdiaren hotsez: «Euskaraz hautsi zure marka».

Baina gure eritzi apalean lehendik ere bizkortuz zetorren ekintza hori. Markak hautsi? Bai horixe.

Hala ere, bada Gipuzkoako Diputazioari aurrea hartu diotnik. Aintzinatik nafar eta bizkaitarrentzat «probintziano» ziren, baina denborarekin gauzak aldatuz joaten dira eta hara hor Bizkaikoek mugan jarri duten iragarkia: *Provincia de Guipúzcoa*, eta itzulpenez «Gipuzkoano probintzia». Jaseus!, hau duk kuadrilla! Hortik ikus dezakegu, gauzen aldaketa, haizeak nondik ematen duenari begira dagoela. Zer, norako aldaketa? Hor dago arazoaren gakoa, eta kamino bazterretan irakurria dugu honako hau ere: *Cambio de sentido*, «Norantza aldaketa» eta «Zentzu aldaketa». Beraz, aukera guziak eskaintzen dira: naiz ezkerrera edo eskubira aldatu, modan jarri bai da aldaketa. Patxada ederrean lasai bizi ondorean, denok demokrata eta inor ere ez diktadurarekin konforme, duela urte guti holakorik nabari ez bazen ere. Baina kostako zaie zentzuz aldatzea lehendik zentzugabeak direnei; hor bai ez dagoela: *liberté, fraternité et égalité*. Eibarko Bazterra zaharrak erantzunetz ziona: «Liberte, kagalite eta mokordite».

Gero, egunkariak zekarren eta hala izango da: *Un autobus arrolla a un ertzaintza*. Holakoetan intentzioa aski da, naiz AP-tik edo naiz HB-tik etorri; naiz ertzain bat edo naiz Ertzaintza osoa. Hemen, azken gerratearen ondorean hasi bai zen *Feria Internacional de Títeres*, oraintsu euskarara itzuli duten erara behintzat, «Nazioarteko Txontxongilo Jaialdia». Bai, batzuk alde batetik amerikanoen txontxongilo eta besteak bestetik errusoena. Ha! zer nolako txontxongilo jaialdia.

Harrigarrietakoa eta euskaraz marka guziak hautsi dituen, *Oficina Municipal de información al consumidor*, «Bezeroaren udal argibide idazguna», zeren hain iragarki laburrik ez bai da ulertu ahal izateko hain denbora luzea behar duenik. Eta, entzutea dugunez, ulertzero iristen direnentzat sari bezeziak omen daude.

Orainago hor agertu zaizkigu inon diren markak hautsiz hiri, bide, denda, bulego eta beste zenbait lekutan iragarkirik bitxienak, euskaraz zeinek zeinen marka hautsi, norgehiagoka batean. Exenplu ona emateko, Diputazioari ere Aldundia jarri diote. Badakigu hori ez dela era jatorra, baina zer? Aldundia ahaldunez osatzen baldin bada, ahalduenak ahaldueña egi-ten du.

Aurrerakioen itxurak zabaltzeko, biderik nagusienetan *Zona no nuclear*, «Inguru ez nuklearra». Holako iragarki baten ondoko baserrikoari galdetzeaz ea zer adierazten zuen, honako ihardespena izan nuen: «Nuklearrik edo nukleartu gabarik dauden tokietan jartzen omen dituzte holako iragarkiak horiek ipinten zebiltzan batek esan zidanez. Eta iragarkio-kin aditzera eman nahi omen dute nuklear gaienezat debekaturik gelditzen dela bide hau». Hara hor «Zentzu aldaketak» dakarren ondorioa.

Noraezean dabilenari norabidea ematea ez da gaizki; baina bada komunikabideetara abiatzen zelakoan komunekobidea hartu zuenik ere, eta gero k.k.... Gure gauzak ere holakoak izaten dira, topaketekin hasi eta ahari talkan bukatu, marka guziak hautsiz. Eta, «Hiri erdia» iragarri, beste erdia lurrikarak harturik suntsitu baliz bezala. Txominek uste zuenez, hiri erdia zela autoz ibiltzeko, eta Manuel-ek ihardetsi bestea erdi-purdizkoa zela.

Trenez ibiltzeko ere baditugu komediak. FF.CC. Vascondos-koek honako iragarkiak ipini zituzten zerbitzuak eskainiz: *Combinaciones de trenes*, «Trenen azpikogonak». Hori ere ez da batere harrigarria; gaur egun edozer, sexi kontuan neurritz kanpo gabiltzanez.

Konstituzioaren kontra ari diren donostiarrek ere «Konstituzio Enparantza» (= *defensa de la Constitución*) deritzen plaza dute. Nork ulertzen du hori? Berriz ere esango dute txaketa aldatzeak egon direla, hor ere marka hausteak izan direnez.

Baina, ez uste dena aldrebeskeria denik, ez; zeren Santu edo Saindu izenean Deunekin hasi zirenen deungadak kanpai hots atsegina dakarte. Abesbatzak beraien esparruetara batzea izango zen ekintzarik egokiena, baina betiko leloan eroriak dira. Holakoa bait da flauta jotzen duenak lumaz idazten duenak baino balio gehiago dutenen herria.

«Euskaraz hautsi zure marka» delako eslogan honek liluratu gaitu eta han-hemenka jarraitu diogu bere inguruan azaltzen diren orotariko iragarkieri; jarraitu ere txorabiatzera arte. Batzuk aisa irensten dira baina beste batzuk ez. Jaso genuen HABE aldizkariaren aurtengo lehen alea, beti bezain txukun inprimatua, baina oraingoan *medium*-ik gabea eta, ah! zer azal polita Cabestany erdi-erdian duela. Azala ez da aski eta barnean zer berri? Huts! Euskaraz markak haustekorik ez dugu aurkitu. Hala ere, ezin uka gure harridura. Gure Xipri Arbelbideri ziria sartu diote edo Xipri bera izan da zirizko «xipristina» bota diguna, zeren 17. orrialdean P. Lafitte zena «moja lagun batekin» adiskidantzan argazkia eman bai du. Baina, baina; zer da gure harridura, lekaimetzat, Lafitte konkistatu nahirik edo, Madaleine Jauregiberri maestra, euskaltzain ohorezko zena, mojatzen harturik ikustez. Pikarena ala Lipuarena, zerena egin diguk Xipri?

J. S. M.

ARDOAZ.—Haro'ko TERETE jatetxean giñan bein bazkal-
tzen. Bertako kupeldegi batean ipiñi ziguten maia. Kupelde-
giko paretak azulejoaz beterik zeuden. Eta azulejo bakoitzean
ardoari-buruzko esakera bat. Eta onela zion esekara oietako
batek:

*El que bebe vino se emborracha;
el que se emborracha duerme;
el que duerme no peca;
el que no peca va al cielo.*

Nere lagunak au esan zidaten bereala: jarriko al'zenduke
euskeraz ori...? Papera ta lapitza eskatu nien nik orduan, eta
jaten asterakoan onela kantatu nien:

*Ardoa edanda moskortzen da bat,
moskorrak berriz lo egin;
oan etzanda lo dagoanak
pekaturik egin ezin.
Pekaturikan ez ba'daukazu
zerua dezu zurekin;
edan dezagun galanki bada
zerua gurea dedin...!*

Anastasio Albisu